

УДК 378.091.12.011.3-051:62[64]:004

Макаренко Л. Л.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

КОНЦЕПЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто концепцію процесу формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій як відкритої систему, що може бути доповнена і розширена з урахуванням змін у суспільстві, культурі й освіті. З'ясовано її особливості, джерела, чинники, провідні ідеї, основоположні принципи та структуру.

Ключові слова: концепція, інформаційна культура, безперервність освіти, вчитель технологій, процес формування, професійно-педагогічна діяльність, фахова підготовка.

Становлення інформаційної культури як самостійного наукового напрямку та освітньої практики в Україні пов'язане з усвідомленням фундаментальної ролі інформації в суспільному розвитку; зростанням обсягів інформації; інформатизацією суспільства, розвитком інформаційної техніки і технологій; становленням інформаційного суспільства. Вхідження людства в епоху інформаційного суспільства характеризується не тільки стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, але й створенням якісно нового, інформаційного середовища життєдіяльності. Розвиток інформаційного суспільства нерозривно пов'язаний із зростанням потреби кожного громадянина в постійному оновленні знань, освоєнні нового виду діяльності, підвищенні кваліфікації. Перед системою освіти виникає глобальне завдання – своєчасно підготувати людей до нових умов життя і професійної діяльності у високоавтоматизованому інформаційному середовищі, навчити їх самостійно діяти в цьому середовищі, ефективно використовувати його можливості й захищатися від негативних дій.

Ця тенденція зумовила постановку питання про зміну самої парадигми освіти. Виникла необхідність забезпечити адекватність освіти динамічною зміною, що відбувається в природі і суспільстві, всьому середовищі, що оточує людину, більшим обсягом інформації, стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Вхідження людства в епоху інформаційного суспільства зумовило зміну сталого девізу “освіта на все життя” на новий – “освіта впродовж всього життя”. Якісно новими рисами, що характеризують інноваційну парадигму освіти, є орієнтація на особу, що розвивається, перехід від репродуктивної моделі освіти до продуктивної, гуманістичної, “культуроорієнтованої”. Найважливішою складовою нової парадигми освіти стала ідея безперервної освіти, що охоплює всі форми, типи і рівні освіти, що виходить далеко за рамки так званої формальної освіти [2].

Реалізація ідеї безперервної освіти спрямована на подолання основної суперечності сучасної парадигми освіти – суперечності між стрімким темпом зростання знань у сучасному світі й обмеженими можливостями їх засвоєння людиною в період навчання. Ця суперечність примушує освітні установи, перш за все, формувати уміння вчитися, здобувати інформацію, виокремлювати з неї необхідні знання, тобто формувати особливий вид культури – інформаційну культуру.

Н. І. Гендіна виділила такі особливості нової парадигми освіти:

– зміщення основного акценту із засвоєння значних обсягів інформації, накопиченої про запас, на оволодіння способами безперервного набуття нових знань і уміння вчитися самостійно;

– освоєння навичок роботи з будь-якою інформацією, з різномірними, суперечливими даними, формування навичок самостійного (критичного), а не

репродуктивного мислення;

– доповнення традиційного принципу “формування професійні знання, уміння і навички” принципом “формування професійну компетентність” [2].

У процесі дослідження питання формування інформаційної культури особистості було проведено аналіз наукових досліджень з цього питання, який дав змогу розглянути саме поняття “концепція” та виокремити ряд концепцій формування інформаційної культури.

Концепція – система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище; світогляд, світорозуміння, погляди, переконання [8, с. 886].

У “Словнику іноземних слів” розкривається сенс цього терміна як “система поглядів, те або інше розуміння явищ, процесів; єдиний визначальний задум, що веде думку наукової праці” [1, с. 142]. У “Філософському енциклопедичному словнику” в термін “концепція” вкладають також кілька значень: це певний спосіб розуміння, трактування якого-небудь предмета, явища, процесу; основний погляд на предмет або явище; керівна ідея для їх систематичного висвітлення; позначення провідного задуму, конструктивного принципу в науковій діяльності.

Концепція педагогічна – це система ідей, висновків про закономірності і сутність педагогічного процесу, принципи його організації і методи здійснення, яка побудована на певній теоретико-методологічній основі й узагальненні сучасного педагогічного досвіду, в тому числі й власного, експериментально перевіреного; концептуальний задум тієї або іншої теорії, моделі і технології.

Для нас головне те, – зазначає Н. В. Бордовська, – що концепція – це система поглядів і думок, що відображає точку зору ученого у формі ідей, задуму і конструктивного принципу в поясненні і перетворенні предмета (явища, процесу) дослідження, тобто концепція – це теоретичне обґрунтування гіпотези дослідження [1, с. 142].

Уточнення ознак концептуальності педагогічного дослідження дасть змогу порівнювати концепції в межах однієї галузі педагогічного знання, педагогічного напрямку або єдиної педагогічної проблеми. До основних ознак концепції відносять:

– соціальну обумовленість і практико-наукову необхідність нової педагогічної концепції;

– несуперечність концептуальних положень;

– визначення місця в педагогічній теорії, в педагогічній галузі і дисципліні;

– широту охоплення педагогічного процесу, видів і систем педагогічної діяльності, типів педагогічної взаємодії;

– потенціал розвитку педагогічної теорії, педагогічної галузі і науки в цілому;

– прогностичність рекомендацій.

Концепція поєднує всі педагогічні явища і факти в межах предмета дослідження на різних рівнях:

– ідеї;

– підходу;

– принципу;

– ідеї, підходу і принципів їх реалізації;

– моделі;

– проекту.

Ступінь і рівень концептуальності можуть бути різними, зокрема Н. В. Бордовська [1] виділяє такі варіанти педагогічних концепцій:

– науково обґрунтована концепція – на базі вибраних методологічних орієнтирів обґрунтована логіка побудови цілісної системи поглядів, на їх основі розроблені і систематизовані принципи, якими необхідно керуватися при втіленні всіх системних педагогічних ідей, розроблені практичні рекомендації, що розкривають технологію і

систему практичних дій;

– науково-теоретична концепція – висунуті окремі ідеї або їх система, але не обов'язково обґрунтовані всі дії з їх реалізації на практиці;

– прикладна концепція – обґрунтований проект перетворення практики;

– декларована концепція – сформульована у вигляді гасел, закликає до здійснення чогось;

– концепція-суперечність – зазвичай побудована як спростування відомих теорій і фактів;

– емпірична концепція – ґрунтується на практичному або експериментальному педагогічному знанні.

Відповідно до вищенаведеної класифікації розроблена нами концепція формування інформаційної культури майбутніх учителів технологій є науково обґрунтованою концепцією.

Концепція формування інформаційної культури, що розробляється, належить до того типу проблем, вирішення яких потребує адекватного міждисциплінарного підходу. В процесі концептуальної побудови інформаційної культури майбутнього вчителя технологій у дослідженні використовуються можливості двох останніх моделей міждисциплінарного синтезу знань і типів міждисциплінарної взаємодії (відносини):

– методологічна залежність, за якої в межах однієї науки відтворюються схеми і норми наукового пізнання, прийняті в іншій (у педагогічних дослідженнях найчастіше є видимими схеми природно-наукового пізнання – класичні, неокласичні, постнеокласичні). Останніми роками в педагогіці, самоідентифікованій як гуманітарна наука, активно розробляються різноманітні способи гуманітаризації педагогічної дійсності, культурологічні підходи з використанням адекватних цим процесам методів і засобів (аксіологічний підхід, інтеграція, діалог та ін.);

– відношення “науково-практичного взаємообґрунтування”, за якого знання різних наук, доповнюючи одне одного, практично виправдовують (при дотриманні обмежень, що накладаються культурно-історичними умовами) й аксіологічно обґрунтовують (при узгодженні ціннісних позицій, що визначають сенс перетворень, що розробляються) предметну специфіку кожної із взаємодіючих наук (В. Є. Радіонов, М. А. Садовський, С. Ю. Степанов, А. П. Тряпціна).

Сукупність необхідних для цього знань поєднує філософські знання (філософський рівень), загальнонаукову методологію (загальнонауковий рівень), конкретно-наукову методологію (конкретно-науковий рівень), методику і техніку (технологічний рівень) дослідження.

Компонентами концептуального простору, що дає змогу досліджувати проблему формування культури професійно-педагогічної самореалізації викладача вищої школи, на філософському рівні дослідження вибрані культурологічний та антропологічний підходи.

Концепція (від латин. *conception* – розуміння, система) – це певний теоретичний конструкт. У літературі (довідниках, словниках, енциклопедіях, окремих виданнях тощо) при трактуванні поняття “концепція” виокремлюють такі істотні моменти, що розкривають це поняття: концепція – головна думка, певний спосіб розуміння, сприйняття чого-небудь; ідея, задум (у творчості письменників, вчених), певний погляд; трактування чого-небудь, система поглядів на що-небудь, які-небудь явища і процеси; спосіб розгляду яких-небудь явищ, спосіб розуміння чого-небудь; керівний принцип; конструктивна лінія різних видів діяльності.

Формулюючи свою концепцію, будь-який автор бере за основу певне її розуміння, конкретний підхід до досліджуваної проблеми і відповідно необхідність уявлення у такому вигляді, щоб забезпечити теоретичне обґрунтування, відображення змісту концепції, а також використання концептуальних основ як керівництво до практичної діяльності. Дослідники розглядають концепцію як систему поглядів, що визначають

розуміння явищ і процесів, об'єднаних визначальним задумом, провідною ідеєю (О. В. Бондаревська, С. В. Кульневич, В. В. Серіков та ін.).

Концепція формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій є системою поглядів на його інформаційну підготовку в педагогічній освіті, дає певний спосіб і напрями розгляду її ключових понять і параметрів, визначає діяльність з досягнення мети фахової підготовки, спрямованої на реалізацію концепції.

Концепція як теоретична система є складним системним об'єктом (конструктором). У структурі концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій (рис. 1) в умовах його фахової підготовки у вузі ми виділяємо три основні блоки:

- 1) методологічний (обґрунтування концепції);
- 2) теоретичний (теоретичні основи і моделі);
- 3) практичний (методична система формування та її реалізація).

За більш детального розгляду зазначимо, що:

1. До обґрунтування концепції відносяться її джерела, чинники, особливості.

Концепція формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій в умовах його професійно-педагогічної підготовки у вузі реалізує освітню парадигму, в основі якої лежать єдність і цілісність освіти, фундаменталізація освіти, особистісно орієнтована освітня модель. Концепція спрямована на подолання підходів, що історично склалися, до інформатичної підготовки майбутніх учителів технологій у вищому навчальному закладі: формування утилітарної комп'ютерної грамотності педагога як забезпечення його фрагментарної готовності до використання окремих видів інформаційних технологій в інформаційно-професійній діяльності; орієнтація лише на технологічну ідеологію; вузька дисциплінарність, замкнутість навчальних дисциплін інформатичного циклу; неможливість виходу “за межі” природничо-наукової культури, “за межі” гуманітарної культури; відсутність “діалогу культур”; орієнтація на формування цілісної інформаційної культури педагога як проєкції в галузі інформаційного середовища багатогранної загальнолюдської культури.

Рис. 1. Структура концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій

У процесі розробки концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій ми ґрунтувалися на роботах з проблем інформаційної культури особистості, професійної культури педагога, змісту освіти в галузі інформатики та інформаційних технологій, на методичних роботах з модернізації та інформатизації, фахової підготовки майбутнього вчителя в галузі інформатики й інформаційних технологій у вищих навчальних закладах С. О. Бешенкова, А. М. Білоуса, В. Ю. Бикова, Ю. С. Брановського, Н. В. Волкової, Г. В. Вишинської, А. П. Єршова, О. Г. Гейна, Б. С. Гершунського, М. І. Жалдака, О. П. Значенко, В. О. Извозчикова, М. М. Капранової, О. П. Кивлюк, А. О. Клименка, А. М. Коломієць, М. Г. Коляди, А. Г. Кушніренко, М. П. Лапчика, О. В. Малишевського, Ю. І. Машбиця, В. М. Монахова, Н. Б. Новицької, Г. А. Павленка, О. С. Падалки, О. С. Повідайчик, О. О. Ракитіної, О. Я. Романішиної, О. О. Романовського, О. М. Спіріна, А. М. Ясинського, С. М. Яшанова та ін.

Від проблем формування комп'ютерної грамотності – певних знань, умінь, навичок у галузі інформатики й інформаційних технологій і їх прояву в професійній діяльності фахівця, розгляду окремих аксіологічних, етичних, соціальних аспектів діяльності особистості в інформаційному середовищі – дослідники підійшли до проблем формування інформаційної культури особистості (як частини загальної культури, методології і світогляду епохи інформатизації, соціально значущого способу життєдіяльності особистості в інформаційному середовищі), що сприяє системному баченню світу і творчій професійній самореалізації людини в умовах інформаційного суспільства. Проте цілісного підходу до формування інформаційної культури майбутнього вчителя

технологій в сучасній освіті немає, що і дало нам підставу для розробки цієї концепції.

Змістова сторона концепції залежить від джерел, під час визначення яких було взято за основу теоретичні положення, що містяться в роботах В. В. Краєвського, І. Я. Лернера [6; 7] та ін.

Джерелами концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій виступають теорія становлення інформаційного суспільства, філософські, культурологічні дослідження в галузі процесів інформатизації суспільства, зміст освіти та дисципліни інформативного циклу, уявлення про особистість викладача і студентів як суб'єктів освітнього процесу, основи теорії і методики навчання інформатичних дисциплін (цільовий, змістовий і процесуальний аспекти).

Під чинниками розумітимемо ті обставини і закономірності, на які необхідно орієнтуватися при розробці концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій у сучасній вищій педагогічній освіті. Основні чинники концепції – це інтеграційні процеси в науці, культурі й освіті; взаємозв'язок культури й освіти, зближення гуманітарної і природничо-наукової культур; інформатизація освіти, особливе місце інформатики та інформаційних технологій на сучасному етапі розвитку освіти; відкрита освіта; особистісна орієнтація освіти й інші тенденції сучасного етапу розвитку освіти.

Особливості концепції пов'язані з її складною структурою, з орієнтацією на культуродоцільність освіти, на підготовку майбутнього вчителя технологій в умовах інформатизації освіти, інформаційного суспільства. Розроблена концепція – відкрита система, вона може бути доповнена і розширена з урахуванням змін у суспільстві, культурі й освіті.

2. До теоретичних основ концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій віднесемо провідні (початкові) ідеї; основоположні принципи; основні положення концепції, що відображають цільові, змістові, процесуальні аспекти формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій в сучасній педагогічній освіті. До них можуть бути зараховані й умови, що забезпечують реалізацію концепції (можливості і готовність майбутнього вчителя технологій до формування інформаційної культури, наявність певної комп'ютерної матеріальної бази, спеціального інформаційно-освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу).

Початковими ідеями концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій є єдність і цілісність інформаційної картини світу та її пізнання; складний динамічний характер інформаційних процесів у світі і культурі; цілісність особистості; розуміння освіти як пріоритетної цінності в інформаційному суспільстві, його культурі; цілісність освіти, зближення природничо-наукової і гуманітарної галузей освіти.

Кожна концепція орієнтується на певну сукупність принципів (Ю. К. Бабанський, В. І. Бондар, Л. П. Вовк, М. А. Данілов, В. В. Краєвський, І. Я. Лернер, М. М. Скаткін, В. О. Сластьонін, О. Г. Ярошенко та ін.), до того ж їх спектр вельми широкий. Принципи, що є початковою системою теоретичних положень і одночасно вимог до освітнього процесу, що забезпечують його позитивну ефективність, визначають організацію, зміст, форми і методи освітнього процесу.

В основу концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій покладено такі принципи:

– методологічні (культуровідповідності, соціовідповідності, особистісного становлення);

– конкретизуючі й уточнюючі методологічні (гуманізації, гуманітаризації, цілісності, системності, фундаментальності, інтегративності, синергетичності (відкритості системи), компліментарності (додатковості), відповідності, контекстності, діалогічності, варіативності);

- загальні принципи відбору змісту (зв'язку теорії і практики, науковості, свідомості суб'єкта, що пізнає, та ін.);
- предметно-змістові (цілісності, поліфункціональності, універсальності, інтегративності, формування інформаційної культури);
- частково дидактичні (адекватності, фундаментальності і прикладної спрямованості);
- такі, що визначають специфіку сучасного світу (взаємин у системі “природа – людина – суспільство”, глобального еволюціонізму);
- уявлення і структуризації змісту (системності, систематичності і послідовності, доступності, наочності та ін.);
- орієнтації на становлення особистості суб'єкта, що пізнає (розвитку пізнавальної активності, рефлексії, творчої активності; концентрації уваги на особі, міцності, результативності навчання тощо).

Сформулюємо основні положення концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій.

По-перше, у змісті педагогічної освіти повинні бути відображені:

- єдність і цілісність інформаційної культури як феномена;
- глобальна роль світогляду, цінностей особистості, її етичної позиції при здійсненні діяльності в інформаційному середовищі;
- метапредметність, кроскультурність інформатики, її світоглядна роль;
- поліфункціональність інформаційних технологій в освіті.

По-друге, інформаційну культуру майбутнього вчителя технологій необхідно розглядати в двох аспектах: *загальнокультурному* – в контексті зв'язку із загальнокультурною діяльністю людини в інформаційному суспільстві (володіння базовими елементами життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві; цілісне орієнтування в інформаційному просторі) і *професійно-педагогічному* (власне педагогічному – прояв інформаційної культури в самосвідомості майбутнього вчителя технологій і системі його професійних якостей; специфіці педагогічної діяльності; процесі вирішення освітніх завдань).

3. Інформаційна культура майбутнього вчителя технологій – інтеграційна якість особистості, що є динамічною системою гуманістичних ідей, ціннісно-сміслових орієнтацій, власних позицій і властивостей особистості, реалізовується в способах взаємодій, взаємин, діяльності в інформаційному середовищі, її пізнанні і перетворенні, що визначає цілісну готовність особистості до творчого освоєння способу життя в інформаційному суспільстві і що виявляється в специфіці педагогічної діяльності та системі професійних якостей педагога.

Основні функції інформаційної культури майбутнього вчителя технологій можуть бути визначені на основі врахування специфіки його інформаційної (або інформативної) діяльності, різноманіття взаємин і взаємодій в інформаційному середовищі. Враховуючи вказані особливості, ми виділили такі основні функції інформаційної культури майбутнього вчителя технологій: гносеологічна, етико-гуманістична, проєктувально-прогностична, нормативно-регулятивна, рефлексії. Кожна функція відображає різноманіття вирішення загальнокультурних і професійно-педагогічних завдань і підкреслює багатоаспектність змісту інформаційної діяльності. Аналіз функцій дає змогу виявити зміст і структуру інформаційної культури педагога.

4. Модель інформаційної культури майбутнього вчителя технологій припускає поліфункціональність її структури і охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів: *когнітивно-операціональний, інструментально-діяльнісний, професійно-педагогічний, комунікативний і ціннісно-смісловий.*

Когнітивно-операціональний компонент передбачає оволодіння системно-інформаційним підходом у розумінні об'єктів, явищ і процесів навколишнього світу на

основі знання сучасних теоретичних основ інформатики та інформаційних технологій і досвіду його практичної реалізації в інформаційній діяльності людини.

Цей компонент припускає наявність у педагога цілісних уявлень про інформаційне середовище, що забезпечують досвід діяльності й орієнтування в інформаційному середовищі.

Інструментально-діяльнісний компонент пов'язаний із компетентністю педагога в галузі організації різноманітних видів інформаційної діяльності:

– використання в самостійній загальнокультурній, педагогічній і науково-дослідній діяльності універсальних технологій (традиційних та електронних) пошуку, опрацювання, маніпулювання, представлення, управління і зберігання інформації; комунікації; мовної культури і володіння правилами ділового спілкування і творчої співпраці;

– відбір і акумуляція необхідних відомостей про можливості інформаційних технологій в задоволенні професійних і загальнокультурних запитів, у спілкуванні; володіння ергономічним і естетичним підходами до створення фізіологічно обґрунтованих і комфортних умов здійснення інформаційної діяльності; знання основних принципів взаємодії в системі “людина – техніка”.

Цей компонент виявляється у володінні майбутнім учителем технологій наскрізною інтеграційною методологією здійснення своєї інформаційної діяльності, рефлексії поєднання її цілей при постановці професійних і загальнокультурних завдань і оцінці наявних ресурсів, їх вирішення з метою надання творчого характеру своїй діяльності, мобільності, гнучкості й адаптивності в інформаційному середовищі.

Професійно-педагогічний компонент містить уявлення про ефективну інформатизацію власної педагогічної діяльності: володіння цілісним системним методом її проектування, реалізації, корекції; орієнтація на розвиток особистості студента, гуманне ставлення до нього при використанні інформаційних технологій в освіті; компетентність у галузі проектування, застосування, адаптації, експертизи, методичного інструментарію нових інформаційно-комунікаційних технологій в освіті; оптимальність їх поєднання з традиційними видами педагогічної діяльності.

Цей компонент регулює діяльність педагога при вирішенні різних завдань в інформаційному освітньому середовищі і включає мотиваційну і практичну готовність до аналізу інформаційних ресурсів у сфері своєї педагогічної діяльності; гуманну співпрацю педагога і студента в процесі навчальної діяльності; усвідомлений вибір традиційних та інноваційних технологій навчання; рефлексію і прогнозування цілей, способів і результатів своєї інформаційної діяльності в професійно-педагогічній сфері і науково-дослідній діяльності, до постійної незадоволеності досягнутим, пошуку нових шляхів творчої самореалізації і саморозвитку в педагогічній професії.

Комунікативний компонент передбачає компетентність педагога в гнучкому і конструктивному веденні діалогу типу “людина – людина” (інформаційна проблематика), “людина – техніка” (ефективне управління комп'ютерною системою) і “людина – техніка – людина” (досвід колективної і групової комунікації та спільної діяльності в інформаційному середовищі), уявлення про етику, такт і толерантність у комп'ютерній комунікації, затвердження моральності, що формується в процесі обміну інформацією між людьми.

Цей компонент виявляється в рефлексії педагогом всіх його інформаційних (соціальних, культурних, професійних та ін.) контактів і відносин з людьми, навколишнім світом, взаємодій всередині інформаційного середовища; відповідальному ставленні до всіх трьох типів діалогу; досвіді цивілізованого вирішення конфліктних, невизначених ситуацій технічного, психофізіологічного, соціального тощо характеру в комп'ютерній комунікації, цілісному етичному становленні власного особистісного досвіду поведінки в інформаційному середовищі і формуванні його у студентів.

Ціннісно-смісловий компонент охоплює вла сну позицію педагога, ціннісне

ставлення до об'єктів і явищ швидкоплинного інформаційного середовища, світогляд про глобальний інформаційний простір, інформаційні взаємодії в ньому, можливості, проблеми його пізнання і перетворення людиною, а також про можливості формування цього компонента інформаційної культури у своїх студентів. Цей компонент пов'язаний із знаннями педагога про межі застосовності комп'ютерної техніки і пріоритет цінності людського життя, здоров'я і духовного розвитку особистості; про роль інформатики та інформаційних технологій у розвитку сучасної цивілізації; інформаційну інфраструктуру суспільства, юридичні, етичні і моральні норми роботи в інформаційному середовищі; про інформаційну безпеку суспільства й особистості, про переваги й недоліки, діагностику і прогнозування процесу інформатизації суспільства і життєдіяльності людини, тенденції її розвитку в інформаційному середовищі.

Цей компонент виявляється в рефлексії педагогом мотивів, сенсів, цілей, якості й результатів своєї інформаційної діяльності як з користю для інших і суспільства, так і на користь своєї творчості й особистісної самореалізації; у поєднанні особистісної свободи, відповідальності і самообмеження людини як основи саморегуляції в інформаційному середовищі; отриманні власної позиції в різних ситуаціях інформаційної діяльності, усвідомленого етичного вибору особистістю індивідуального погляду і лінії поведінки в інформаційному середовищі, і в цьому педагог повинен бути прикладом для студента.

5. У моделі інформаційної культури майбутнього вчителя технологій процес її формування розглядається як динамічний (ітераційний). Інформаційна культура особистості не має планки, яку треба досягти і зберігати. Наближення до певного рівня інформаційної культури не знімає питання про її постійну еволюцію, пошук нового бачення своєї інформаційної діяльності, відмову від застарілих складових у своєму власному світосприйманні. Інформаційна культура – це не досягнення якогось рівня, а прагнення до вищого, оновлення власної культуровідповідності і культурної ідентичності в постійно змінюваному інформаційному середовищі.

У педагогічній освіті модель інформаційної культури і процеси її формування відображаються в цільових, змістових і процесуальних аспектах фахової підготовки майбутнього вчителя технологій.

6. У представленій концепції процес формування інформаційної культури розглядається з позицій майбутнього вчителя технологій (студента) як становлення (“становлення” – філософська категорія, яка відображає “перехід від однієї визначеності буття до іншої. Те, що існує, є таким, що стає, а його буття є становлення ...”).

Процесом становлення інформаційної культури майбутнього вчителя технологій є процес різних змін її компонентів. Ці кількісні зміни призводять до якісного стрибка, таким чином, процес становлення інформаційної культури майбутнього вчителя технологій – це послідовність різних станів, обумовлених внутрішньою структурою і тими можливими переходами (перетвореннями), які містяться в цій структурі, що “розгортається в часі”.

Під час розробки моделі процесу формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій ми спиралися на [2]: стадії процесу як якісну його визначеність у кожному послідовному стані явища, як структуру компонентів, цілісність, а також зміни, що відбуваються на цій стадії процесу (що не призводять до якісних стрибків); закономірну логіку процесу (прогноз його розвитку), його інтенціональну характеристику, а також зовнішні і внутрішні умови її реалізації; опис стану процесу в “кризових точках”, стрибки, переходи з одного якісного стану в інший; визначення внутрішніх і зовнішніх сил, що забезпечують цілеспрямований саморозвиток і безповоротність процесу; виявлення можливості й умов поступового (поетапного) становлення нової якості в межах старої цілісності або неминучості зміни структури процесу.

У межах моделі формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій ми гіпотетично виділяємо три стадії її становлення:

1) Стадія ідентифікації в інформаційному середовищі, що належить до сфери адаптації особистості в інформаційному середовищі за допомогою засвоєння ролей, загальноприйнятих зразків, культурних образів, традицій поведінки в інформаційному середовищі і виявляється в усвідомленні особистістю своїх можливостей в ньому.

Основною метою цієї стадії виступає засвоєння майбутнім вчителем технологій “знань-копій”, препарованого з навчальною метою знання в галузі інформатики та інформаційних технологій, а також тренінг на репродуктивній основі технологічно виконавських можливостей майбутнього вчителя технологій в інформаційному середовищі. Ту ж мету переслідують і активні форми навчання, які дають змогу усвідомлювати вимоги, що висувуються інформаційним середовищем, а також здійснювати самоаналіз і самооцінку розвиненості тих або інших особистісних і професійно важливих якостей, готовності до активного діалогу з інформаційним середовищем. Найбільшою мірою це досягається в ділових, рольових, імітаційно-моделюючих іграх, які відтворюють навчально-професійні ситуації, типові для загальнокультурної і професійної діяльності людини в інформаційному середовищі.

Майбутній вчитель технологій на цій стадії становлення інформаційної культури характеризується виявленням інтересу до предметів професійно орієнтованого та інформатичного циклів, інтеграційно спрямованих на формування його інформаційної культури, розвитком здатності до інтерпретації як життєвих обставин, так і педагогічних явищ і подій, пов'язаних з власною діяльністю в інформаційному середовищі, формуванням мотивації, позитивного прийняття себе та інших в інформаційній діяльності, альтернативних способів вирішення життєвих і професійних проблем в інформаційному середовищі. Найяскравіше тут виявляються нормативно-регулятивна і гносеологічна функції інформаційної культури майбутнього педагога.

На цій стадії майбутній вчитель технологій поки що має слабе уявлення про свої ідеали, образи, до яких потрібно прагнути у сфері інформаційної культури. Використання інструментарію інформаційних технологій, як правило, є відтворенням раніше почутого, побаченого, освоєного, вирішенням запропонованих ситуацій у педагогічному процесі, який спрямований на становлення інформаційної культури майбутнього вчителя технологій, сконцентрований на наслідування зразків і має репродуктивний характер.

2) Стадія *диференціації та індивідуалізації* в інформаційному середовищі. Ця стадія характеризується проявом індивідуальності в інформаційній діяльності, яка, насамперед, визначається як ступінь розвитку у конкретного студента таких якостей, як рефлексивність, креативність, критичність; посилення потреби в особистісній і професійній самореалізації в інформаційному середовищі. Поступово відбувається співвідношення засвоєних знань з дійсним ставленням до себе і до інших у сфері інформаційних відносин, формуються навички саморегуляції інформаційної діяльності, з'являються перші прогнози й оцінка власних результатів. На цій стадії студенти прагнуть повернути до себе увагу з позиції можливості самовираження і при цьому бути несхожими на своїх однокурсників, створювати творчі оригінальні продукти своєї інформаційно-навчальної діяльності (з авторською родзинкою), що привертають підвищену увагу. Тому вони прагнуть до виконання індивідуальних завдань, пов'язаних з пошуком цікавих, неординарних матеріалів в Інтернеті; створенням незвичайних інформаційних навчальних продуктів, що виходять за рамки загальних для всіх студентів вимог викладача, можливостей стандартних інформаційних технологій; освоєнням абсолютно нових технологій (тих, що не вивчалися раніше). Такою є характерна поведінка студентів на цій стадії, проте при цьому вони не докладають великих зусиль, діють переважно ситуативно, досягають успіху, виконуючи не дуже важкі завдання, що не потребують великих інтелектуальних зусиль.

Ця стадія в становленні інформаційної культури майбутнього вчителя технологій характеризується стійкими навичками самоорганізації і самоврядування в інформаційному

середовищі, проте виявляються вони часто фрагментарно, залежно від обставин. На цій стадії визначальними є функції: комунікативна, проектувальна і рефлексивна.

На стадії диференціації та індивідуалізації у студентів виявляється здатність до самостійної постановки і вирішення теоретичних і прикладних завдань, формується проектувальний аспект інформаційної культури майбутнього педагога, стимулюється пошук особистісного почерку в створенні власних моделей, продуктів, елементів інформаційно-професійної діяльності. Найбільший інтерес для студентів становлять осмислення та операція з основними методологічними характеристиками своєї інформаційної діяльності, що визначає на цій стадії пріоритетність розробки індивідуальних, групових загальнокультурних і навчально-дослідницьких проектів з інформатичної тематики.

3) Стадія *персоналізації* в інформаційному середовищі характеризується сформованим самоусвідомленням, адекватною самооцінкою, високим рівнем самоорганізації і самоврядування майбутнього вчителя технологій в інформаційному середовищі. Пріоритетними стають етико-гуманістична, мотиваційно-смилова, а всі вищезазначені функції виявляються на цій стадії яскравіше, ніж на попередніх.

Персоналізація майбутнього вчителя технологій в інформаційному середовищі характеризується тим, що здійснюються необхідні прогнози, самоаналіз, корекція інформаційної діяльності, актуалізується потреба в подальшому саморозвитку в галузі інформаційної культури, активно формується суб'єктність майбутнього вчителя технологій в інформаційному середовищі.

На цій стадії студенти виконують проекти з інформатичної проблематики, що надалі реально реалізуються ними у педагогічній практиці, науково-дослідній роботі тощо, орієнтовані на розвиток інтеграційних, поліфункціональних характеристик інформаційної діяльності студентів, формування їх світогляду, прояв в інформаційному середовищі власної особистісної позиції.

Практичний блок концепції визначає дослідно-експериментальну діяльність з реалізації методичної системи процесу формування інформаційної культури педагога, що складається з таких компонентів, як мета, зміст, методи, засоби, організаційні форми, управління, а також набори навчальних курсів, навчально-професійні ситуації тощо.

Таким чином, концепція формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій охоплює джерела, чинники, особливості концепції, провідні (початкові) ідеї, основоположні принципи, основні положення концепції, що відображають змістово-процесуальні аспекти формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій у сучасній педагогічній освіті, а також методичну систему формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій, дисципліни інформативного циклу, навчально-професійних ситуацій тощо.

Сутність (призначення) концепції формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій – внесення змін до мети, змісту, технології підготовки майбутнього вчителя технологій, до професійно-педагогічної та інформаційно-технологічної діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Використана література

1. *Бордовская Н. В.* Диалектика педагогического исследования: логико-методологические проблемы [Текст] : монография / Н. В. Бордовская. – СПб. : Изд-во РХГИ, 2001. – 512 с.
2. *Борытко Н. М.* Теория и практика становления профессиональной позиции педагога-воспитателя в системе непрерывного образования : дис. ... д-ра пед. наук / Н. М. Борытко. – Волгоград, 2001. – 225 с.
3. *Гендина Н. И.* Концепция информационной культуры личности и международные стандарты информационной грамотности: гуманитарный подход [Текст] / Н. И. Гендина // Известия МАН ВШ-2004. – № 4. – С. 191-205.

4. Гендина Н. И. Концепция формирования информационной культуры личности: опыт разработки и реализации. – [Электронный ресурс] / Н. И. Гендина // Открытое образование. – № 6. – 2005. – С. 77-82. – Режим доступа : http://www.e-joe.ru/sod/05/6_05/74.pdf.
5. Краевский В. В. Методология педагогики [Текст]: пособие для педагогов-исследователей / В. В. Краевский. – Чебоксары : ЧГУ, 2001. – 244 с.
6. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения [Текст] / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
7. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
8. Новый словник української мови / укл. : Василь Яременко, Оксана Сліпущко. – 1 том : А-К. – Видання друге, виправлене. – К. : Аконіт, 2004. – 927 с.

Макаренко Л. Л. Концепция процесса формирования информационной культуры будущего учителя технологий.

В статье рассмотрена концепция процесса формирования информационной культуры будущего учителя технологий как открытая система, которая может быть дополнена и расширена с учетом изменений в обществе, культуре и образовании. Выявлены ее особенности, источники, факторы, ведущие идеи, основополагающие принципы и структура.

Ключевые слова: концепция, информационная культура, непрерывность образования, учитель технологий, процесс формирования, профессионально-педагогическая деятельность, профессиональная подготовка.

Makarenko L. L. Conception of forming process of informative culture of future teacher of technologies.

Conception of forming process of informative culture of future teacher of technologies as open system, which can be complemented and extended taking into account changes in society, culture and education, is considered in the article. The features, sources, factors, leading ideas, fundamental principles and structure of this conception are found out.

Keywords: conception, informative culture, continuity of education, teacher of technologies, forming process, professional pedagogical activity, professional preparation.

УДК 373. 5. 016: 57

Матяш Н. Ю.
Институт педагогіки НАПН України

**КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ШКІЛЬНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

У статті розкрито культурно-ціннісний потенціал шкільної біологічної освіти, який є основою формування в учнів загальноосвітніх навчальних закладів розуміння, що біологічні знання є загальнокультурним надбанням і можуть стати елементом культури будь-якої освіченої людини і відповідно формування в учнів розуміння цінності життя.

Ключові слова: культурно-ціннісний потенціал, шкільна біологічна освіта, біологія, загальноосвітня школа.

Сучасна соціокультурна ситуація потребує розв'язання педагогічного завдання: “формування не тільки досвіду репродуктивної діяльності, яка зберігає культуру, а й досвіду творчої діяльності, що трансформує і творить культуру” [1]. На встановленні ціннісних компонентів у свідомому акті людини зупиняє увагу О. Савченко “з диспозиційного погляду рефлексивне ціннісне цілепокладання охоплює ціннісне ставлення, в якому виявляються якості особистості” [13, с. 111]. Це стосується й шкільної освіти, в якій науково-методичною проблемою під час формування змісту шкільної освіти і його реалізації під час навчання залишається поєднання раціонально-логічного та культурно-ціннісного. Одним із шляхів формування в учнів культурно-ціннісної